

مجموعه تنقیح شده قوانین و مقررات اوقافی

شامل بر:

- قوانین وقف؛
- مقررات مربوط به وقف در قوانین مدنی، اجاره، ارض، معادن، مالیاتی، ثبتی و...؛
- آیین نامه ها، بخشنامه ها، اساستنامه ها و تفاهم نامه ها؛
- آرای وحدت رویه هیئت های عمومی دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری
- آرای شورای عالی ثبت، نظریات مشورتی اداره کل حقوقی و قضایی
- و...

به اهتمام:

معاونت اوقافی، حقوقی و راهبردی مجلس
و مرکز پژوهشی وقف

تألیف:

مجید حدادی منش

سید علی حسینی

شرکت چاپ و انتشارات

وابسته به سازمان اوقاف و امور خیریه

مجموعه تنقیح شده قوانین و مقررات اوقافی

تألیف:

مجید حدادی منش - سیدعلی حسینی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و انتشارات

وابسته به سازمان اوقاف و امور خیریه

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۶

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۰۰۰ تومان

تمامی حقوق چاپ و نشر به اثر در انحصار

سازمان چاپ و انتشارات است

شابک: ۹۸۱-۹۶۴-۴۲۲-۹۲۰-۶

ISBN: 978 - 964 - 422 - 920 - 6

چاپخانه، انتشارات، بخش و فروشگاه:

کیلومتر ۵ جاده مخصوص کرج، نبش سهراب شیشه مینا، تهران ۱۳۹۷۸۱۵۳۱۱

تلفن: (چهار خط) ۴۴۵۱۳۰۰۲، نمابر: ۴۴۵۱۴۴۲۵، انتشارات و فروشگاه: ۴۴۵۲۹۶۰۱

تلفن بخش: ۴۴۵۱۴۴۱۱، تلفکس بخش: ۴۴۵۱۴۴۲۵

مرکز پژوهشی وقف:

قم، سی متری هنرستان، بعد از میدان بسیج، پلاک ۹۸، تلفن: ۳۷۷۴۲۸۴۰

آدرس الکترونیکی: mpvagahaf@gmail.com

www.chapentesharat.ir

فهرست

پیش‌گفتار	۱۴
مقدمه	۱۸
بخش اول: قوانین وقف و مقررات مربوطه	۱۹
فصل اول: قوانین کلی اوقاف	۲۶
۱. قانون اساسی	۲۶
۱-۱. اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	۲۶
۱-۲. قانون حمایت از اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	۲۷
۲. قوانین اوقاف	۳۰
۱-۲. قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه	۳۰
۱-۲-۲. قانون استفساریه تبصره دوم ماده ۹ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳	۵۴
۳. طرح توجیه و مجوزات مقام معظم رهبری	۵۵
۱-۳. طرح توجیه	۵۵
۲-۳. مجوز مقام معظم رهبری در مورد اجرای طرح توجیه ادارات اوقاف و امور خیریه	۵۸
۳-۳. دستورالعمل سازمان اوقاف و امور خیریه در مورد نحوه اجرای طرح توجیه ادارات اوقاف و امور خیریه	۵۹
۳-۴. استجازه از مقام معظم رهبری در مورد بند ۷ ماده یک قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه	۶۱
۳-۵. مجوزهای مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در خصوص بند ۷ ماده یک قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه	۶۳
۳-۶. حکم مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) برای نماینده ولی فقیه و رئیس سازمان اوقاف و امور خیریه	۶۴
۳-۷. بخشنامه سازمان اوقاف و امور خیریه درباره اعلام نظر مقام معظم رهبری در خصوص محبوسات و اثاث باقی غیر دائم	۶۵

۶۶	۴. لایحه قانونی تجدید قرارداد و اجاره املاک و اموال موقوفه و تجدید انتخاب متولیان و اماناء و نظار اماکن متبرکه مذهبی و مساجد
۶۹	۵. قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه
۷۴	۵-۱. قانون استفساریه تبصره (۵) الحاقی به ماده واحده قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه
۷۵	۶. قانون ابطال اسناد و فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه
۷۹	۶-۱. قانون تفسیر قانون ابطال اسناد و فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۷۱
۸۰	۷. از قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)
۸۶	فصل دوم. قوانین مرتبط با وقف
۸۶	۱. مبانی قانون مدنی
۸۶	۱-۱. وقف
۱۰۲	۱-۲. در احکام بیع
۱۰۴	۱-۳. در اجاره
۱۰۷	۱-۴. در شرکت
۱۰۹	۱-۵. در اخذ به شفعه
۱۱۱	۱-۶. وصیت
۱۱۵	۲. قوانین ثبتی
۱۱۵	۲-۱. از قانون ثبت اسناد و املاک
۱۲۲	۲-۲. از قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتریاران
۱۲۵	۲-۳. از قانون تملک آپارتمان ها
۱۲۷	۲-۴. قانون اصلاح مواد ۱ و ۲ و ۳ قانون اصلاح و حذف موادی از قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۶۵/۴/۳۱ و الحاق موادی به آن
۱۳۰	۲-۵. از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۳۲	۲-۶. از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۳۴	۲-۷. قانون تسهیل تنظیم اسناد در دفاتر اسناد رسمی
۱۳۶	۲-۸. از قانون تعیین تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمان های فاقد سند رسمی

۳. قوانین شهرداری	۱۴۰
۱-۳. از قانون شهرداری	۱۴۰
۲-۳. از قانون نوسازی و عمران شهری	۱۴۸
۳-۳. از قانون فروش و انتقال پادگان ها و سایر اماکن نیروهای مسلح به خارج از حریم شهرها	۱۵۲
۴-۳. از قانون پیش فروش ساختمان	۱۵۳
۵-۳. از قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰)	۱۵۴
۴. قوانین اراضی	۱۵۶
۴. از لایحه قانونی ملی شدن جنگل های کشور	۱۵۶
۴-۴. از قانون مساحت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع	۱۵۹
۳-۴. قانون تقسیم و فروش اموال مورد اجاره به زارعین مستأجر	۱۶۳
۴-۴. قانون اصلاح قانون اراضی و ابنیه دولتی به مؤسسات خیریه و درمانی	۱۸۴
۵-۴. از اساسنامه سازمان مسکن	۱۸۵
۶-۴. از لایحه قانونی خرید اراضی و املاک مورد احتیاج دولت و شهرداری ها	۱۸۷
۷-۴. لایحه قانونی راجع به رفع تجاوز و جبران خسارات وارده به اموال	۱۸۸
۸-۴. لایحه قانونی نحوه خرید و تملک اراضی و املاک برای اجرای برنامه های عمومی، عمرانی و نظامی دولت	۱۸۹
۹-۴. قانون مرجع تشخیص اراضی موات و ابطال اسناد آن	۱۹۹
۱۰-۴. از قانون زمین شهری	۲۰۱
۱۱-۴. قانون تفسیر مصوبه مورخ ۱۳۶۷/۵/۲۵، مجمع تشخیص مصلحت نظام در خصوص حل مشکل اراضی بایر	۲۰۴
۱۲-۴. قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون جنگل ها و مراتع	۲۰۵
۱۳-۴. مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام اسلامی در خصوص حل مشکل اراضی بایر	۲۰۷
۱۴-۴. قانون تعیین وضعیت اموال واقع در طرح های دولتی و شهرداری ها	۲۰۹
۱۵-۴. قانون نحوه تقویم ابنیه، اموال و اراضی مورد نیاز شهرداری ها	۲۱۱
۱۶-۴. قانون تعیین تکلیف اراضی واگذاری دولت و نهادها	۲۱۳
۱۷-۴. قانون تفسیر قانون تعیین تکلیف اراضی واگذاری دولت و نهادها - مصوب ۱۳۷۰/۱۲/۱۵ - مجمع تشخیص مصلحت نظام	۲۱۵

۲۱۶	۴-۱۸. قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها
۲۲۳	۴-۱۹. قانون منع فروش و واگذاری اراضی فاقد کاربری مسکونی برای امر مسکن به شرکت‌های تعاونی مسکن و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی
۲۲۵	۴-۲۰. از قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن
۲۲۹	۵. قوانین موجرو مستأجر
۲۲۹	۵-۱. قانون روابط موجرو مستأجر ۱۳۵۶
۲۴۴	۵-۲. قانون روابط موجرو مستأجر ۱۳۶۲
۲۵۱	۵-۱-۲. قانون الحاق یک ماده به قانون روابط موجرو مستأجر
۲۵۲	۵-۳. قانون روابط موجرو مستأجر ۱۳۷۶
۲۵۵	۶. قوانین کیفر و دادرسی
۲۵۵	۶-۱. از قانون مجازات اسلامی
۲۵۸	۶-۲. از قانون اثبات دادرسی کیفری
۲۶۶	۶-۳. از قانون آیین دادرسی کیفری
۲۷۳	۶-۴. از قانون شوراها و حل اختلافات
۲۸۱	۷. قوانین مالیاتی
۲۸۱	۷-۱. از قانون مالیات‌های مستقیم
۲۹۷	۷-۲. از قانون مالیات بر ارزش افزوده
۳۰۱	۷-۳. از قانون الحاق برخی از مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت
۳۰۲	۸. قوانین میراث فرهنگی
۳۰۲	۸-۱. از قانون راجع به حفظ آثار ملی
۳۰۸	۸-۲. قانون ثبت آثار ملی
۳۰۹	۸-۳. از قانون مجازات اسلامی در خصوص میراث فرهنگی
۳۱۳	۹. سایر قوانین
۳۱۳	۹-۱. از قانون سازمان برق ایران
۳۱۷	۹-۲. از قانون اساسنامه شرکت ملی نفت ایران
۳۲۰	۹-۳. از اساسنامه سازمان انتقال خون ایران

۳۲۱	۹-۴. قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۳۲۴	۹-۵. از قانون تشکیل شرکت های آب و فاضلاب
۳۲۶	۹-۶. از قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین
۳۲۸	۹-۷. از قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت
۳۳۲	۹-۸. از قانون معادن
۳۳۳	بخش دوم: آیین نامه ها و دستورالعمل ها
۳۳۴	فصل اول: آیین نامه ها و دستورالعمل های حوزه وقف
۳۳۴	۱. آیین نامه اجرایی تبصره ماده یک لایحه قانونی تجدید قرارداد و اجاره املاک و اموال موقوفه تجدید انتخاب متولیان و امناء و نظار اماکن متبرکه مذهبی و مساجد
۳۳۷	۲. دستورالعمل اعلام حبش ملی نیکوکاری در سازمان اوقاف
۳۳۸	۳. آیین نامه قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه
۳۴۶	۴. آیین نامه اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه
۳۷۶	۵. آیین نامه نحوه و ترتیب وصایای اوقاف و اهدایی
۳۸۳	۶. آیین نامه نحوه انتخاب و برگزینی شراب و حدود اختیارات و وظایف امین، یا هیئت امنای اماکن مذهبی و موقوفات
۳۹۱	۷. دستورالعمل مربوط به تعاریف و اصطلاحات مندرج در آیین نامه های اجرایی قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه
۳۹۶	۸. آیین نامه کیفیت تحقیق در شعب تحقیق سازمان اوقاف و امور خیریه
۴۰۹	۹. مصوبه منفک شدن - امور حج و زیارت از سازمان حج و اوقاف و امور خیریه
۴۱۰	۱۰. آیین نامه مستثنی شدن خدام و کارکنان بقاع متبرکه، مساجد، حسینیه ها، تکایا، مدارس علوم دینی موقوفه و موقوفات عام غیر تولیدی از شمول موادی از قانون کار
۴۱۱	۱۰-۱. دستورالعمل آیین نامه مستثنی شدن خدام و کارکنان بقاع متبرکه، مساجد، حسینیه ها، تکایا، مدارس علوم دینی موقوفه و موقوفات عام غیر تولیدی از شمول موادی از قانون کار
۴۱۳	۱۱. آیین نامه اجرایی قانون ابطال اسناد و فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه
۴۲۸	۱۲. از تصویب نامه در خصوص ماده (۱۹۱) قانون کار - مصوب ۱۳۶۹: فهرست کارگاه های معاف از قانون کار

۴۲۹	۱۳. تصویب نامه در خصوص تعیین سازمان اوقاف و امور خیریه به عنوان متولی و مسئول پیگیری امور مربوط به ساماندهی ساخت و ساز، احیاء، تعمیر و تجهیز مساجد
۴۳۰	۱۴. تصویب نامه در خصوص تعیین الگوی مصرف آب و برق از ابتدای سال ۱۳۹۲ برای حوزه های علمیه، مساجد، دارالقرآن ها و ...
۴۳۲	فصل دوم: آیین نامه ها و دستورالعمل های مرتبط با وقف
۴۳۲	۱. آیین نامه ها و دستورالعمل های ثبتی
۴۳۲	۱-۱. از آیین نامه اجرایی قانون ثبت اسناد و املاک
۴۳۹	۱-۲. لایحه راجع به اشتباهات ثبتی و اسناد مالکیت معارض
۴۴۲	۱-۳. آیین نامه اجرایی قانون اصلاح و حذف موادی از قانون ثبت اسناد و املاک
۴۴۹	۱-۴. آیین نامه اجرایی قانون تملک آپارتمان ها
۴۵۱	۱-۵. آیین نامه اجرایی قانون سازمان ثبت اسناد و املاک به کلیه ثبت مناطق، واحدهای ثبتی، دفاتر اسناد رسمی در رابطه با همکاری بیشتر با اوقاف
۴۵۲	۱-۶. بخشنامه های سازمان ثبت اسناد و املاک در مورد همکاری با اوقاف
۴۵۴	۱-۷. بخشنامه سازمان ثبت اسناد و املاک در مورد معافیت از پرداخت حق الثبت موقوفات
۴۵۵	۱-۸. بخشنامه سازمان ثبت اسناد و املاک در مورد معافیت موقوفات عام از هزینه تفکیک
۴۵۶	۱-۹. از آیین نامه اجرایی ماده (۱۴۰) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۴۵۹	۱-۱۰. لزوم مجوز شورای سیاست گذاری ائمه جمعه جهت وقف اموال و املاک امامت جمعه
۴۶۰	۱-۱۱. از آیین نامه اجرایی بند (۴) ماده (۱۳۳) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۴۶۴	۱-۱۲. از آیین نامه اجرایی قانون تسهیل تنظیم اسناد در دفاتر اسناد رسمی
۴۶۶	۱-۱۳. لزوم تکمیل دفاتر ثبت موقوفات توسط واحدهای ثبتی
۴۶۷	۱-۱۴. از آیین نامه اجرایی قانون تعیین تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمان های فاقد سند رسمی
۴۷۵	۲. آیین نامه ها و دستورالعمل های شهرداری
۴۷۵	۲-۱. از آیین نامه توسعه معابر

۴۷۶	۲-۲. بخشنامه وزارت کشور در خصوص عدم دریافت عوارض پذیره شهرداری
۴۷۷	۲-۳. مصوبه شماره ۱۵۶۰ شورای عالی اداری در خصوص ایجاد تسهیلات در نحوه صدور پروانه ساختمانی به اراضی و املاک، در مواردی که سند مالکیت ارائه نمی‌گردد
۴۷۹	۳. آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اراضی
۴۷۹	۱-۳. از آیین‌نامه اجرایی قانون ملی شدن جنگل‌ها
۴۸۱	۲-۳. آیین‌نامه اجرائی قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعین مستأجر
۴۹۰	۳-۳. از آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری
۵۰۳	۳-۴. آ. نامه واگذاری زمین به مؤسسان مدارس غیرانتفاعی
۵۰۶	۳-۴. آیین‌نامه اجرایی قانون منع فروش و واگذاری اراضی فاقد کاربری مسکونی برای امر مسکن، شرکت‌ها، تعاونی مسکن و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی
۵۱۳	۳-۶. آیین‌نامه ادلاحی آیین‌نامه اجرایی قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده (۵۶) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۶۷/۶/۲۲
۵۲۲	۳-۷. آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری مالکیت و اداره امور شهرک‌های صنعتی
۵۲۶	۳-۸. تصویب‌نامه در خصوص همکاری با سازمان گسترش و پویایی، جهت برخورد با تخلفات ساخت و ساز در شهرهای شمالی کشور
۵۲۹	۴. آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های آیین دادرسی
۵۲۹	۴-۱. مصوبه شورای عالی قضایی در معافیت سازندگان اوقاف، موقوفات عام، اماکن مذهبی از پرداخت هزینه‌های دادرسی و ثبتی و اجرائی
۵۳۰	۴-۲. ابلاغیه قوه قضائیه در مورد درخواست سازمان اوقاف و امور خیریه در خصوص ارجاع پرونده‌های اوقافی به شعبه خاص و تسریع در رسیدگی
۵۳۱	۴-۳. حدود اختیارات دیوان محاسبات در قبال موقوفات
۵۳۴	۵. آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مالیاتی
۵۳۴	۵-۱. عدم کسر مالیات از اجاره‌بهای موقوفات توسط دوایر دولتی
۵۳۶	۵-۲. آیین‌نامه اجرایی بند ۳ از ماده ۲۴ قانون مالیات‌های مستقیم - مصوب ۱۳۶۶
۵۳۸	۵-۳. از آیین‌نامه اجرایی موضوع تبصره (۳) ماده (۱۳۹) اصلاحی قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۸۰
۵۵۷	۵-۴. از آیین‌نامه اجرایی ماده (۷۷) اصلاحی قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۹۴
۵۵۹	۶. آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های قوانین روابط موجرو مستأجر

۵۵۹	۱-۶. آیین نامه اجرایی قانون روابط موجر و مستأجر سال ۱۳۷۶
۵۶۵	۲-۶. آیین نامه اجرایی قانون الحاق موادی به قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن (مصوب ۱۳۸۸)
۵۷۰	۳-۶. از آیین نامه قانون «اصلاح قانون حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها مصوب سال ۱۳۵۹ شورای انقلاب» (مصوب ۱۳/۰۵/۱۳۸۸ مجمع تشخیص مصلحت نظام)
۵۷۳	بخش سوم: پیوست ها
۵۷۴	فصل اول: تفاهم نامه ها
۵۷۴	۱. تفاهم نامه مسکن مهر بین سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، سازمان اوقاف و امور خیریه کشور و بانک مسکن جمهوری اسلامی ایران
۵۷۶	۲. تفاهم نامه بین سازمان اوقاف و امور خیریه و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور
۵۷۹	۳. تفاهم نامه بین سازمان اوقاف و امور خیریه و ستاد کل نیروهای مسلح
۵۸۱	۱-۳. دستورالعمل حل و فصل اراضی و اماکن اوقافی در اختیار نیروهای مسلح
۵۹۰	۴. توافق نامه مشترک بین سازمان اوقاف و امور خیریه و سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور
۵۹۲	۱-۴. دستورالعمل مشترک سازمان اوقاف و امور خیریه و سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور
۵۹۷	۵. تفاهم نامه سه جانبه فی مابین سازمان اوقاف و امور خیریه، سازمان ثبت اسناد و املاک و سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری
۵۹۸	۶. دستورالعمل نحوه صدور سند مالکیت جهت ترسیم مقبوضات و اراضی احیاء شده قبل از سال ۱۳۶۵ موضوع تفاهم نامه شماره ۱/۲۰۱۴۷۸-۱/۱۳۹۱
۶۰۰	۷. تفاهم نامه همکاری مشترک بین سازمان اوقاف و امور خیریه و سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری
۶۰۵	۸. توافق نامه بین سازمان اوقاف و امور خیریه و سازمان امور اراضی کشور
۶۰۸	۸. تفاهم نامه همکاری مشترک بین بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و سازمان اوقاف و امور خیریه
۶۱۴	۹. تفاهم نامه همکاری بین وزارت راه و شهرسازی و سازمان اوقاف و امور خیریه
۶۱۸	۱۰- تفاهم نامه همکاری بین شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران و سازمان اوقاف و امور خیریه

۶۲۳	فصل دوم: مجموعه قوانین قدیم اوقاف و موارد مرتبط
۶۲۳	۱. مجموعه قوانین قدیم اوقاف
۶۲۳	۱-۱. قانون اداری وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه با الحاقات بعدی
۶۲۹	۱-۲. قانون اوقاف
۶۳۷	۱-۳. آیین نامه اجرائی قانون اوقاف
۶۵۰	۱-۴. قانون وظایف کل اوقاف
۶۵۱	۱-۵. قانون وظایف دایره تحقیق کل اوقاف که در بلده کرمان دایر است
۶۵۲	۱-۶. قانون بودجه ایت ثیل ۱۳۰۱ وزارت معارف و صحیحه و اوقاف و صنایع مستظرفه
۶۵۳	۱-۷. از قانون راجع به دعاوی بین اشخاص و اداره اوقاف
۶۵۴	۱-۸. از قانون راجع به دعاوی اشخاص نسبت به املاک واگذاری
۶۵۶	۱-۹. قانون اساسی معارف
۶۶۰	۱-۱۰. قانون تفکیک وزارت فرهنگ
۶۶۲	۱-۱۱. آیین نامه شورای اوقاف
۶۶۴	۱-۱۲. قانون اجازه تبدیل به آسین و نذاری دهات و مزارع موقوفه عام به زارعین صاحب نسق
۶۶۶	۱-۱۳. لایحه قانونی راجع به تشکیل شورای مرکزی اوقاف
۶۶۸	۱-۱۴. قانون شورای عالی معارف
۶۷۲	۱-۱۵. قانون اوقاف
۶۷۵	۱-۱۶. نظام نامه قانون اوقاف
۶۹۰	۱-۱۷. قانون اجازه فروش املاک زراعتی و قنوات موقوفه
۶۹۲	۲. مجموعه قوانین اصلاحات ارضی
۶۹۲	۲-۱. قانون اصلاحات ارضی
۷۱۱	۲-۲. مواد الحاقی به قانون اصلاحات ارضی
۷۱۴	۲-۳. آیین نامه اصلاحات ارضی
۷۳۱	۲-۴. قانون مواد الحاقی به آیین نامه اصلاحات ارضی

۷۳۴	۳. مجموعه قوانین راجع به محاکم و اراضی دولت و شهرداری ها و اوقاف و بانک ها و مالیاتی
۷۳۴	۱-۳. قانون راجع به اراضی دولت و شهرداری ها و اوقاف و بانک ها
۷۳۹	۲-۳. قانون راجع به اراضی دولت و شهرداری ها و اوقاف در استان خوزستان و شهرستان های مشهود و قم
۷۴۰	۳-۳. قانون راجع به اصلاح قانون اراضی دولت و شهرداری ها و اوقاف و بانک ها
۷۵۰	۴. قوانین دادرسی منسوخ
۷۵۰	۱-۱. از قانون آیین دادرسی کیفری
۷۵۱	۲-۴. از قانون شوراها حل اختلاف
۷۵۳	۳-۴. قانون اصلاح ماده (۱۸) اصلاحی قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب
۷۶۰	۴-۴. برنامه اصلاحی از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران چگونگی برقراری و وصول عوارض و سایر وجوه از تولیدکنندگان کالا، ارائه دهندگان خدمات و تالاهای وارداتی (قانون تجمیع عوارض)
۷۷۱	۵. مجموعه قوانین برنامه پیرامون توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۷۷۱	۱-۵. از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۷۷۷	۲-۵. از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۷۸۰	۳-۵. از قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰)
۷۸۴	فصل سوم: اساسنامه ها
۷۸۴	۱. اساسنامه دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم
۷۹۵	۲. اساسنامه مؤسسه بنیاد توسعه و عمران موقوفات کشور
۸۰۶	۳. صورت جلسه مجمع عمومی به طور فوق العاده مؤسسه صندوق عمران موقوفات کشور
۸۰۸	۴. از اساسنامه کمیته امداد امام خمینی (ره)
۸۱۰	فهرست قوانین منسوخ
۸۸۸	نمایه قوانین

پیش گفتار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَوْثَقَ الْخَلْقَ فَضْلَهُ وَالْبَاسِطُ فِيهِمُ بِالْجُودِ يَدَهُ نَحْمَدُهُ فِي
جَمِيعِ أُمُورِهِ وَنَسْتَعِينُهُ بِكُلِّ حَقْوَقِهِ وَنَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ غَيْرُهُ.

(نهج البلاغه، خطبه ۱۰۰)

احسان و نیکوکاری که جلوه بارز آن در وقف نمایا است روالترین ویژگی های خلق
و خو و منش انسانی می باشد که آیه کریمه «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ» به آن فرمان
می دهد. این نهاد نیک، آثار و برکات فراوانی دارد که در گذر تاریخ افراد و اجتماعات
بسیاری از آن بهرمند گشته اند. سنت دیرپای وقف، هم در سیره رسول خدا ﷺ و
معصومین علیهم السلام و هم در سیره صحابه و تابعین از جایگاهی والا و ارجمند برخوردار بوده
است. پس از صدر اسلام نیز مسلمانان، به سهم خود، در همه اعصار و امصار به عنوان
یک سنت حسنه و صدقه جاریه به آن نگریسته اند.

این پدیده نیکو در سرزمین های اسلامی و به ویژه در سرزمین نیک سیرتان و خیراندیشان،
ایران، جلوه ای خاص داشته است چرا که امتزاج روح خیرخواهی و نوع دوستی و

عطوفت و مهرورزی مردمان این مرز و بوم با ایمان و اعتقاد راسخ و عمیق به پروردگار بخشنده و مهربان که سرچشمه فیاض همه نیکی‌هاست، از خیرجویان این سرزمین انسان‌هایی بی‌بدیل پدید آورده و باعث گردیده است تا جلوه‌هایی بدیع از این روش نیک و زیبا را در صحنه اجتماع پدیدار سازند.

این سنت حسنه، نیکوکاران زیادی را به خود جذب نموده و نیازمندان گوناگونی را از حسنات خویش برخوردار نموده است. این میراث‌های گران‌بها اگر به درستی سامان یابند و رزمسرخویش قرار گیرند می‌توانند آفریننده صحنه‌های شگرفی در عرصه‌های گوناگون علمی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در جامعه باشند و رشد و شکوفایی کشور را در حوزه‌های مختلف رقم زنند و به بالندگی توانمندی‌های فرزندان این مرز و بوم کمک شایانی نمایند. سامان‌دهی صحیح، به‌روز و بهینه این نهاد آفرینش‌گرو نیز هدف‌دهی آن به سوی نیازهای جامعه، موجب می‌گردد بنیان‌های اقتصادی استحکام یابد؛ بی‌گمان تکیه بر این سرمایه‌های انسانی می‌تواند به مثابه پایه مستحکم و ستون استوار و بنیادین نظام اسلامی در عرصه توسعه اقتصادی به شمار آید که ما در مسیر نیل به خودکفایی و بی‌نیازی از قدرت‌های بی‌لطف و استکباری تکیه‌گاهی سترگ محسوب گردد.

با بهره‌گیری درست از این نهاد خلاق، رشد علمی کشور روندی شتابان به خود می‌گیرد؛ فرهنگ اسلامی و دینی با توسعه‌ای شگرف و عمیق همراه می‌شود و ایمان به درستی و نقش مهم و حیاتی وقف، توسعه این نهاد نیک را در میان مردم نهادینه می‌سازد و موجب فراگیری آن در میان آحاد جامعه می‌گردد. تکرر گونه‌های وقف نیز نویدبخش آینده‌ای روشن است به شرط آن‌که لزوم این گوناگونی برای خیراندیشان به درستی تبیین گردد و نیاز به تنوع مصادیق وقف با توجه به نیازهای جامعه برای آنان مبرهن شود.

اگر متولیان سازمان اوقاف و امور خیریه بتوانند اعتماد خیراندیشان را جلب نموده و

نیازهای واقعی جامعه را برای آنان تبیین نمایند و نیت واقفان در این مسیر جلوه‌گر شود می‌توان به جامعه‌ای پویا و پایا و در مسیر رشد و شکوفایی امیدوار بود. اگر خیران بخشی از اوقاف را جهت حمایت از زنان سرپرست خانوار، قسمتی را برای تسهیل امور نیازمندان و بی‌بضاعتان، بخشی را در راه کمک به توسعه دانش و شکوفایی استعداد جوانان و نوجوانان، قسمتی را برای فراهم ساختن ازدواج جوانان و تأمین مسکن زوج‌های جوان، و ... قرار دهند بسیاری از معضلات برطرف گردیده و گره مشکلات گشوده می‌شود.

تردید نیست که مقدار، گستره و کارآمدی موقوفه در این زمینه نقش بسزایی دارد. برخی مقررات، لحاظ مرغوبیت، تنوع، گستره و حجم وسیع آن، می‌تواند در این زمینه نقشی ممتاز و بی‌نظیر ایفا کند و موجب تقویت بنیان‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دین و حتی جهان اسلام گردد؛ مشروط به آن‌که، اولاً؛ موارد و مصادیق آن شناسایی شود و حائز اعتبار و عدم اعیان باشد؛ و ثانیاً؛ آن‌که مدرک معتبر و دلیل متقنی داشته باشند با ادعای مالکیت نیاکان و غصب از موقوفات مزبور را متصرف گردیده و از درآمد سرشار آن بهره‌مند شده‌اند خلع ید گشته و در حلقه تولیت سازمان اوقاف و امور خیریه قرار گیرد تا با مدیریتی علمی و دقیق از این ظرفیت بزرگ استفاده‌ای بهینه و به‌هنگام شود. ثانیاً؛ با استمداد از چشمه جوشان فقه آل محمد علیهم‌السلام و از نایب اندیشه فقیهان امامیه موارد اختلاف را برطرف نمود و به منازعات که بین مدعیان مالکیت آن سازمان اوقاف وجود دارد، پایان داد و با تثبیت موقوفات و احیای مجدد آن از این پتانسیل عظیم بهره‌ی وافی را برد و با برطرف نمودن گونه‌های گوناگون نیاز، از جامعه شرنگ یأس و نومیدی را زدود و با دمیدن روح نشاط و امید، بالندگی را در آن پدیدار ساخت.

این مهم جز با مدد از اقیانوس بی‌پایان معارف اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام که در روایات و فرمایشات دربار آنان تبلور یافته و نیز بهره‌مندی از متون فقهی و فتاوی فقیهان اهل بیت کثر الله امثالهم میسر نخواهد بود. جمعی از فضلان و فرهیختگان حوزه

علمیه و دانشگاه، در مرکز پژوهشی وقف کوشیده‌اند تا با استعانت از ذات اقدس ربوبی و به کمک روایت وارده از سیراب‌شدگان سرچشمه وحی و نیز متون فقهی و فتاوی قیپهان و مدد از آموزه‌های فقهی و اصولی فقه امامیه، قوانین و مقررات وقف را مورد کاوش قرار دهند و با ارائه راه‌کاری مناسب در این زمینه به کمک نظام اسلامی شتافته و در مسیر حوزه انقلابی که از ایده‌های رهبر فرزانه انقلاب به شمار می‌رود گام بردارند؛ زیرا، برای اوری که حوزه انقلابی را نه در شعار که در عمل باید محقق ساخت و بهترین گام ارائه راه‌کارهای عملی در مواجهه با معضلاتی است که نظام اسلامی با آن روبرو می‌باشد. متأسفانه امروزه در محاکم حقوقی کشور پرونده‌های فراوانی وجود دارد که هم بخشی از ارتات محاکم نظام را به خود اختصاص داده و هم فکر و ذهن متولیان سازمان اوقاف و امور خیریه را به خود معطوف داشته است؛ از این رو، حل این معضل با آسیب‌شناسی، تدوین و تقییم مقررات، رد نیاز و جواب‌گویی به روز جامعه، برکات فراوانی را به همراه خواهد داشت.

بر همین اساس مجموعه حاضر با همکاری مدیریت اوقافی، حقوقی و امور مجلس و اهتمام و پژوهش تخصصی مرکز پژوهشی وقف به صورت دقیق مورد تنقیح قرار گرفته است تا مورد استفاده جویندگان علم و مشتاقان فقه و احکام مخصوصاً در عرصه مباحث و مسائل وقفی باشد. در اینجا از سعی و افروزحمات مدیران و تمام همکاران به ویژه معاونت اوقافی، حقوقی و امور مجلس و مرکز پژوهشی وقف سازمان، شمال قدرانی و تشکر دارم و امیدوارم این اثر مورد حسن بهره‌برداری قرار گرفته و راه‌نمای همکاران و دوستان نهاد وقف باشد. والحمد لله و علی الله التکلان

علی محمد

نایند ولی فقیه و رئیس سازمان اوقاف و امور خیریه

مقدمه

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَيْسَ يَتَّبِعُ الرَّجُلُ بَعْدَ مَوْتِهِ مِنَ الْأَجْرِ إِلَّا ثَلَاثُ نَصَائِبَ: مَدَنَةٌ أَجْرَاهَا فِي حَيَاتِهِ، فَهِيَ تَجْرِي بَعْدَ مَوْتِهِ، وَصَدَقَةٌ مَبْتُولَةٌ لَا تُورَثُ، أَوْ سَعْيٌ يُعْمَلُ بِهَا بَعْدَهُ، أَوْ وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ»^۱

در وقف فضیلت بسیار و پادشاهی شمار وجود دارد.

امام خمینی رحمته الله

یکی از گران بهاترین آثار خلق یافته جوامع بشری، کتاب ارزشمندی است که در میان این آثار کتاب‌های قوانین و مقررات از اهمیت بیشتری برخوردار است و فراوانی مخاطبین روبروست. این مهم می‌طلبد تا نگاه ویژه به چاپ این آثار ارزشمند معطوف گردد؛ اما با این وجود و علی‌رغم اینکه قوانین، از خاستگاه معینی به تصویب می‌رسند، ولی انتشار و حاشیه‌نویسی تفسیری آن توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی

۱. شیخ کلینی، الکافی (ط - دار الحديث)، ج ۱۳، حدیث ۱۳۲۸۵، ص ۴۶۶. بسیاری از فقیهان برای فضیلت وقف به این روایت شریف استناد کرده و صدقه جاریه مذکور در این روایت را به وقف تفسیر نموده‌اند.

مختلف، موجب گوناگونی نسخ شده و گاهی تناقض و اشتباهات ویرایشی و نگارشی به دنبال دارد. این موضوع علاوه بر اینکه خوانندگان و ره‌پویان حقوقی را در امر آموزش و پژوهش سردرگم می‌کند، ممکن است استناد قانونی و استدلال آرای قضایی را نیز دچار مشکل سازد.

از طرفی یکی از مسائل روزمره‌ی پیش‌روی جامعه حقوقی، پراکندگی قوانین و مقررات یک موضوع خاص؛ مانند وقف در مصوبات مختلف و متعدد است، چراکه همان موضوع در قوانین متعددی و در هر یک به مناسبتی طرح و تصویب شده است که این امر دسترسی به اسناد و مراجع تمام مصوبات آن موضوع را دشوار می‌سازد. هموارسازی دسترسی آسان به مقررات موضوع واحد، چاپ و نشر قوانین را به صورت موضوع محوری ضروری می‌نماید تا علاوه بر دسترسی آسان، تناقض‌ها و تعارض‌های احتمالی مصوبات و یا نواقص و ابهامات آن با کمر هم جیدن بدست آید.

اهمیت چاپ و نشر مجموع قوانین و مقررات موضوعی زمانی بیشتر آشکار می‌شود که سازمان‌ها و نهادهایی که از نزدیک با مسائل اجرایی و کاربردی آن موضوع در ارتباط هستند، اقدام به این امر نمایند تا با تشخیص نیازهای روزانه و بلند مدت و چیرگی بر گستره‌ی مسائل، آثار ارزشمندی گردآورند تا به اهداف و مأموریت‌های تعیین شده تفوق یابند. در سال‌های گذشته برای یافتن راه حل مسائل پیش‌گفته در موضوع قوانین و مقررات، سازمان اوقاف و امور خیریه گام‌هایی برداشته است و کتابی با عنوان «مجموعه قوانین و مقررات اوقافی» توسط آن سازمان به چاپ رسیده که در آن اثر، استناد به این بوده تا ضمن رعایت صبغه سنتی، نمایی از مصادیق مذهبی و دینی ارائه گردد و بدین منظور در آغاز کتاب، فتاوایی از حضرت امام رحمته‌الله علیه با تمرکز بیشتر بر کتاب گران سنگ تحریر الوسیله و همچنین از مقام معظم رهبری حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای رحمته‌الله علیه در ابواب وقف، حبس، صدقه، وصیت و اقرار، گردآوری شده است.

با توجه به اینکه آخرین زمانی که مجموعه‌ی یادشده به چاپ رسید مربوط به بیست سال پیش است، گذشت زمان بسیار طولانی از آخرین چاپ از طرفی، چاپ نسخه‌ای جامع‌تر به صورتی که مشتمل بر تمامی قوانین و مقررات وقف و فروع مربوط به آن، بسیار ضروری می‌نمود. از سوی دیگر تغییر و تحولات بی‌شمار در قوانین و مقررات و آیین‌نامه‌ها، لزوم تنقیح مقررات مذکور و اعمال اصلاحیه‌ها، إلحاقیه‌ها و موارد نسخ شده و به طور کلی آوردن آخرین اراده قانون‌گذار، ضرورت بازنگری و چاپ کتاب با ویژگی‌های گوناگونی، دوچندان نمایان می‌سازد.

بر اساس دلایل و مسائل سطور پیشین، شروع مجموعه حاضر در سازمان اوقاف و امور خیریه رقم خورد و در آن، سعی شد تا کلیه قوانین و آیین‌نامه‌ها در حوزه وقف و سایر نهادهای مرتبط با وقف، نظام‌مند گردیده و به‌دین منظور پس از آماده شدن هر فصل و هر بخش، جلسات متعددی در سازمان اوقاف و امور خیریه و مرکز پژوهشی وقف برگزار گردید و کلیه مطالب گردآوری‌شده مورد بحث و بررسی قرار گرفت تا بهترین شیوه در گردآوری و کاربردی‌ترین مطالب مرتبط با وقف گزینش و به رشته تحریر درآید. همچنین از آنجا که حداکثر دقت در صحت درج مقررات و کاستن اشتباهات و رایشی و نگارشی مورد توجه بود، محتوای مجموعه پس از گردآوری و تنقیح با مندرجات روزنامه رسمی کشور، سامانه قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری، مرکز پرسش‌های مجلس شورای اسلامی و سایر منابع و کتاب‌های در دسترس تطبیق و ارزیابی گردید و تا حد زیادی صورت گرفت تا اثری کم نقص به جامعه حقوقی و به طور خاص خدمت ماندگاری در موضوع اوقاف ارائه شود تا با دربرداشتن مزایای ذیل، از مجموعه‌های موجود و چاپ پیشین «مجموعه قوانین و مقررات اوقافی» متمایز گردد؛

الف) اثر حاضر با صرف نظر از سبک قدیمی آن که مشتمل بر مباحث فقهی بود، با سبک و سیاق مقررات قانونی و مصوبات موضوع وقف، تدوین و تنقیح گردید.

ب) در چينش مطالب، مهم‌ترين و کاربردی‌ترين موضوعات در ادارات اوقاف و محاکم قضائی و ديگر نهادهاى مرتبط، در اولويت تدوين قرار گرفت و همچنين موضوعات به ترتيب تاريخ چيده شدند تا دسترسی و يافتن آن آسان باشد؛ در همين راستا، قوانين و مقررات به ترتيب؛ اصول قانون اساسی، قوانين اوقافی، مدنی، ثبتی، شهرداری، اراضی، موجر و مستأجر، دادرسی، مالیاتی، ميراث فرهنگی و ساير مقررات مرتبط با وقف و سپس آيين‌نامه‌هاى حوزه وقف و آيين‌نامه‌هاى قوانين فوق‌الذکر، تفاهم‌نامه‌هاى سازمان اوقاف با ساير نهادها و همچنين اساسنامه‌هاى مرتبط سازمان اوقاف و اساسنامه‌ها آورده شد. در نهايت، چند قانون مهم مدنی اوقاف که بعضاً هم در حال حاضر نسخ شده است از نظر دور نماند تا هم سابق تاريخی، بحاله را بيان کند و هم پرونده‌هاى رسیدگی شده در زمان اعتبار آن قانون مدنی بسته باشد.

ت) آرای وحدت رویه و إصراری هیأت عمومی دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری در خصوص مسائل مختلف وقف و گردآوری گردید و پس از مواجهه با حجم انبوهی از این‌گونه آراء که خود اثر مجزایی را به‌طایفه منظور دسترسی آسان خواننده، آرای مذکور در پاورقی قوانين و آيين‌نامه‌هاى مرتبط با آن رأی درج گردید. ث) آرای وحدت رویه شورای عالی ثبت از سال ۱۳۳۲ تاکنون در خصوص مسائل ثبتی مربوط به وقف و اخوات آن و همچنین پرکاربردترین مسائلی که در آن شورا به رأی رسیده است نیز گردآوری و در پاورقی بسیاری از قوانين و آيين‌نامه‌ها مندرج در اين مجموعه تحرير شد که می‌توان از اين مسأله به‌عنوان مزیت منحصر به فرد اين مجموعه نام برد.

ج) نظرات مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه در خصوص مسائل مرتبط با وقف و مقررات اصلی مذکور در اين مجموعه که در موارد زیادی می‌تواند مفسر خوبی از

مقررات باشد در پاورقی قوانین و آیین نامه‌های مربوطه استفاده شد.

ح) آخرین اصلاحیه‌ها و الحاقیه‌های حوزه مقررات وقف در قوانین و آیین نامه‌ها، در تمام موارد اعمال و منقح شد و در عین حال مقرر اصلاح شده و یا منسوخ شده در پاورقی همان ماده درج گردید تا امکان تطبیق با مصوبه جدید مهیا و اساس تحول واقع شده در نظام تقنینی کشور روشن گردد.

خ) در بخش پایانی این کتاب؛ از مجموعه‌ای از قوانین قدیم اوقاف و نهادهای ذی‌ربط استفاده شده تا کارشناسان در ادارات تابعه از سابقه وضع قوانین اوقافی و قیاس آن مطاع گردند و در صورت نیاز از مفاد برخی از آن قوانین در مواجهه با اسنادی که در میان وضع و در جریان آن قوانین تنظیم شده‌اند و نیز آرای‌هایی که با لحاظ قوانین سابق صادر گردیده‌اند، بهره‌مند شوند.

د) فهرست قوانین منسوخ، ناسی‌الیه و نیز نایه قوانین تهیه شده است تا که دسترسی به فهرستی کامل این قوانین فراهم باشد.

ذ) کلمات و عبارات کلیدی مرتبط با وقف و توقوفات و مطالب و موضوعات پرباربرد نیز در این مجموعه تدوین شد تا امکان یافتن و درج آن در متن و مبنای واژگان و اصطلاحات برای پژوهش‌های موضوع وقف فراهم و در اختیار محققان قرار گیرد.

تدوین و تنقیح کتاب «مجموعه جامع قوانین و مقررات اوقاف» به همت سازمان اوقاف و امور خیریه در معاونت اوقافی و حقوقی، شروع و گردآوری اولیه آن حاصل زحمات جناب آقای سید علی حسینی می‌باشد که پیرو تلاش‌ها و پیگیری‌های مستمر مسئولین محترم سازمان اوقاف و امور خیریه و پس از تشکیل جلسات متعدد در جهت بهینه و کاربردی تر شدن این مجموعه به تدوین انجامید. از این رو لازم است از زحمات بی‌بدیل همگی آنان به ویژه از همکاری و راهنمایی صمیمانه جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای محمد مهدی حاتمی معاون محترم اوقافی، حقوقی و امور مجلس

سازمان اوقاف و امور خیریه و کریم رشوند مشاور محترم ایشان تقدیر و تشکر گردد. پس از گردآوری و تدوین اولیه این مجموعه، ارزیابی و جلساتی در مرکز پژوهشی وقف برگزار گردید که ضمن ارائه نظرات ارزیابی شده و روش های تدوین و تنقیح مقررات به جناب آقای حسینی و اعمال برخی از آنها توسط ایشان، مطالب آماده شده به مرکز پژوهشی واگذار گردید که توسط جناب آقای مجید حدادی منش و همکاری جناب آقای رضا محققیان و محمد علی مصطفوی از پژوهشگران این مرکز و آقای سید کریم موسوی مورد بازنگری، اصلاح، تنقیح مقررات، اضافه نمودن مقررات دیگر به ویژه آخرین اصلاحیه مقررات قرار گرفت. در این خلال جلسات مستمر و متعددی تحت اشراف ریاست مرکز پژوهشی وقف، بادقت وافر مورد مشورت و ارزیابی قرار گرفت که از همه این پژوهشگران که ال تشکر و قدردانی می گردد.

در پایان؛ ضمن تقدیر و تشکر از کاتب صاحب نظران و کارشناسان سازمان اوقاف و امور خیریه که در گردآوری و تدوین این مجموعه زحماتی را متقبل شده و در به ثمر نشستن این بذر بابرکت یاری نموده اند، از همه صاحب نظران حوزه وقف و عموم استفاده کنندگان مسألت داریم چنانچه هرگونه کاستی در مطالب این مجموعه مشاهده گردید را یادآوری نموده و هرگونه پیشنهادی در خصوص افزایش کیفیت اثر حاضر دارند و به طور کلی مطالب ارزشمند خود را در این زمینه به پست الکترونیکی مرکز پژوهشی وقف به نشانی mpvaghaf@gmail.com ارسال دارند تا این شاء الله در چاپ های بعدی مرتفع گردد.

توفیق همه خدمتگزاران به نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران را از خداوند متعال خواستاریم.

مرکز پژوهشی وقف